

УДК 341.645:341.41(470+570)

DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.42>

Присяжнюк С.Ю.

*аспірант кафедри міжнародного права
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0009-0004-7345-1424*

Присяжнюк Ю.Ю.

*доктор PhD кафедри міжнародного права
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0002-4582-990X*

Федунь М.В.

*к.ю.н., доцент кафедри європейського права
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-9188-7142*

ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МКС ТА ДЕРЖАВ У ФОРМІ ДОПОМОГИ У ЗБИРАННІ ДОКАЗІВ В РАМКАХ РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ РФ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Співробітництво держав з МКС на практиці носить специфічний характер, оскільки веде розслідування і збирає докази одна сторона. Розслідування та збір доказів є обов'язковою процедурою, що здійснюється МКС при прийнятті справ до розгляду і кримінального переслідування, і проведення незалежного та ефективного розслідування Прокурором – як необхідна умова для здійснення функцій Суду. Оскільки МКС як такий не має правозастосовних засобів, він змушений залучатися співпрацею з державами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правове співробітництво МКС та держав з розслідування міжнародних злочинів і використання міжнародно-правових інструментів у збиранні доказів, тією чи іншою мірою висвітлювалися у працях таких вчених, як В.Ф. Антипенко, В.А. Базов, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, О. М. Бандурка, В. М. Бурлаков, Я. І. Гілінський, В.В. Гутник, О.М. Дроздов, Н.В. Дрьоміна, К.П. Задоя, К.О. Шимкевич та деяких інших. Серед праць

зарубіжних вчених варто виділити роботи, зокрема, S. Naak, M. Klamberg, G. Sluiter, J. Stephen та інші.

Мета статі. Мета полягає у вдосконаленні судової інтерпретації при процедурі співробітництва у зборі та забезпеченні доказів і здійсненні видачі ордерів на арешт особи.

Виклад основного матеріалу. Російські злочини на тимчасово окупованих українських територіях, включно із масовими вбивствами у Бучі, свідчать про модель геноцидної поведінки, яка має розглядатися як в Україні, так і у Міжнародному кримінальному суді. Генпрокуратура зафіксувала понад 125 тисяч передбачуваних військових злочинів російських військових на території України, тисячі з них – у Бучі [5].

Оскільки станом на 2022 рік Україна не була (і не є зараз) державою-учасницею Римського статуту МКС, для пришвидшення прийняття рішення щодо початку провадження, протягом березня-квітня 2022 року «Ситуацію в Україні» (міжнародні злочини, вчинені рф на території України) було передано до МКС

43 державами-учасницями Римського статуту [2]. У рамках існуючої системи судової допомоги між державами органи правосуддя всіх держав можуть, в принципі, здійснювати судові повноваження тільки на території своїх власних держав, і прохання про судову допомогу повинні виконуватися судовою владою запитуваної держави. Якщо судовим органам запитуваної держави потрібно виконати прохання безпосередньо в запитуваній державі або провести розслідування і зібрати докази, їм треба спочатку отримати дозвіл запитуваної держави, і вони не можуть порушувати її закони або приймати заходи примусового характеру [3].

Наприкінці лютого 2022 р. Генеральний прокурор МКС Ібрагім Хан виступив із заявою, що МКС буде розслідувати злочини, скоєні російською армією в Україні. Одразу після цього більше 30 країн-підписантів Римського статуту упродовж 1 та 2 березня подали позови до МКС з проханням провести розслідування злочинів РФ в Україні [17, с.149]. Передача «ситуації» державами-учасницями стала необхідним кроком яким пришвидшує провадження у МКС, адже, якщо провадження ініціюється державою у порядку прийняття нею *ad hoc* юрисдикції (так як це робила Україна у 2014 та 2015 рр.), Прокурору МКС потрібно для початку розслідування отримати затвердження рішення про початок розслідування з боку Палати попереднього (досудового) провадження МКС, відтак, це займає значно більше часу, ніж у випадку передачі «ситуації» державою-учасницею Римського статуту чи Радою Безпеки ООН [1, с. 175].

Упродовж року слідчі групи МКС декілька разів були в Україні, проводили екзгумації, збирали докази тощо. Одночасно із цим суд посилював тісну співпрацю з Офісом генерального прокурора України. Результатом співробітництва стало підписання 23 березня цього року Угоди про відкриття в Києві спеціального польового офісу прокурора МКС. І вже 14 вересня інституція запрацювала в Україні. Така оперативність важлива, бо

робота міжнародних фахівців буде стабільною, тривалішою на місцях вчинення злочинів, а українські правоохоронці зможуть інтенсифікувати розслідування по конкретним видам злочинів [8].

В ході розслідування зазвичай потрібні дії і присутність офіційних осіб запитуваної держави. Однак серйозність злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС, означає, що їх розслідування пов'язане з дуже делікатними питаннями. Якщо під час розслідування дозволити присутність представників національних компетентних органів, особи, у відношенні яких ведеться розслідування, будуть відчувати, що на них вчиняють тиск, і це вплине на об'єктивність та надійність результатів розслідування. Тому слідчі і прокурори міжнародних судових органів, які ведуть кримінальне переслідування, сподіваються, що судові органи відповідних держав не стануть втручатися в процес і вони зможуть провести незалежне розслідування. У такому випадку Прокурор МКС повинен мати безумовний дозвіл на проведення розслідування на території держав учасників для полегшення судочинства або спочатку має бути отримано згоду відповідних держав [6, с.18].

Досліджуючи процедуру співробітництва у зборі та забезпеченні доказів, варто більш детально зупинитися на понятті доказів та їх місці у процедурі судочинства МКС.

Термін «докази» вперше було розглянуто в індійському законі про докази із запровадженням принципу «Судові докази» згідно з роботою, виконаною сером Джеймсом Фіцджереймом Стівеном, англійським адвокатом, суддею і письменником. Закон зробив однаковими правила доказування для всіх жителів британської Індії. Сер Дж. Ф. Стівен давно зазначив, що використання терміну «докази» є неоднозначним [13]. Коли юристи використовують термін «докази» таким чином, вони мають на увазі те, що епістемологи вважають «об'єктами чуттєвого доказу» [9, с 49].

Згідно з індійським Законом про докази, «докази» означають і включають в себе: усі

заяви, які Суд дозволяє або вимагає від свідків, щодо розглянутих фактичних питань: такі заяви називаються усними доказами; всі документи, представлені для перевірки судом: такі документи називаються документальними доказами [12].

Докази у цьому сенсі умовно поділяються на три основні категорії: усні докази (показання свідків у суді), документальні докази (документи, представлені для перевірки судом) і «реальні докази». Перші два види говорять самі за себе, а третій охоплює речі, відмінні від документів, такі, що, імовірно, використовується при вчиненні злочину [13].

Термін «докази» може, по-друге, використовуватися до припущення про факт, який підтверджується доказами в першому значенні. Це іноді називають «доказовим фактом». Те, що обвинувачуваний знаходився на місці злочину або близько нього у відповідний час, є доказом у другому сенсі його можливої причетності до злочину. Однак присутність обвинуваченого повинна бути доведена шляхом надання доказів у першому значенні [13].

Третя концепція доказів – це розробка або розширення другої. У цій концепції докази є реляційними. Фактичне судження (на латині *factum probans*) є доказом у третьому значенні, тільки якщо воно може служити передумовою для того, щоб зробити висновок (прямо або опосередковано) до питання, істотного для справи (*factum probandum*) [13].

По-четверте, умови для отримання чого-небудь (або в технічному терміні «допущений») як докази в ході судового розгляду іноді включаються в правову концепцію доказування. У цій концепції правовий доказ – це те, що вважається доказом у законі. Щось, що зазвичай може розглядатися як доказ і все ж бути відхиленним судом, до прикладу – чутки [11].

Що стосується обвинувальних доказів, то Прокурор сам вирішує і розкриває захисту докази настільки, наскільки він вважатиме виправданим. Розкриття обвинувальних доказів Прокурором підлягає остаточному строку – за 30 днів до слухання – та, у разі

нових доказів – 15 днів до слухання. Аналогічним чином, захист може розкривати Прокурору настільки, наскільки він вважає за необхідне в контексті своєї власної стратегії. Якщо розкриття захистом має намір представити докази на слуханні, він повинен надати список цих доказів Палаті попереднього провадження не пізніше, ніж за 15 днів до дати слухання. Палата попереднього провадження негайно передає список Прокурору. Захист повинен надати список доказів, які він або вона має намір представити у відповідь на будь-які виправлені звинувачення, або новий список доказів, наданих Прокурором. Палата повинна рекомендувати захисту в повній мірі використовувати процедуру розкриття інформації на досудовій стадії, щоб забезпечити належну підготовку до досудової, так і до судової стадії [14].

Римський Статут надає право будь-якій фізичній чи юридичній особі передати Офісу Прокурора будь-яку інформацію, яка, на їхню думку, містить факти про вчинення злочину, передбаченого його положеннями. Таке право гарантоване статтею 15 Римського статуту, в якій зазначається, що Прокурор може ініціювати розслідування на власний розсуд на основі інформації про злочини, що передбачені Римським статутом. Також Прокурор оцінює серйозність отриманої інформації і за потреби може запитувати додаткову інформацію у держав, урядових та неурядових організацій або з інших надійних джерел [6, с. 18].

Стаття 93 (1) (а - 1) Римського статуту стосується загальної допомоги між Судом і державами-учасниками, за винятком передачі осіб. У ній представлено детальний і широкий перелік різних видів допомоги у зв'язку з розслідуванням або судовим переслідуванням. Формулювання не орієнтоване виключно на юридичну допомогу, але в цілому застосовується до будь-якого виду допомоги і може, наприклад, охоплювати базу для проведення розслідувань і збору доказів на території запитуваної держави. В значній мірі види допомоги були взяті з Типового договору ООН про

взаємну правову допомогу у кримінальних провадженнях та Конвенції ООН проти незаконного обігу психотропних речовин і наркотичних засобів 1988 року [7;16].

Більшість з перерахованих заходів допомоги кажуть самі за себе і не вимагають особливих коментарів, однак ми коротко розглянемо кожен з них для повноцінного розуміння процедури розслідування та збирання доказів: Ідентифікація та встановлення місцезнаходження осіб чи розташування предметів. Формулювання «ідентифікація і місцезнаходження осіб» не робить різниці між підозрюваним, жертвою або свідком. Використання слова «розташування предметів» в тому самому підпункті обмежує співробітництво тільки щодо пересуваних об'єктів, тобто таких, які можна вилучати та переміщувати [16]: Отримання і збір доказів, включаючи свідчення під присягою, враховуючи думки експертів або висновки експертизи, необхідні Суду. «Отримання доказів та збір доказів» може охоплювати будь-які форми доказів. Однак в ході переговорів було зрозуміло, що сучасні примусові заходи не повинні охоплюватися цим пунктом. Замість цього ці заходи розглядаються в пунктах k та l статті 93 (1) [7]; Допит будь-якої особи, що перебуває під слідством або піддається судовому переслідуванню.

Незважаючи на те, що запит особи, яка розслідується або переслідується, вже охоплюється підпунктом (b), в підпункті (c) чітко вказано, що Суд може попросити провести допит підозрюваної або обвинуваченої особи. Зобов'язання відповідно до цього підпункту включає в себе зобов'язання фактично отримати докази за допомогою примусу або іншим чином. При цьому в підпункті не вказано, як саме слід проводити розслідування [10, с.652].

Вручення документів, включаючи судові документи. Слово «документи» охоплює всі форми письмових судових документів і судових записів, а також будь-яку іншу документацію. Засоби передачі документів в цій статті не згадуються, але при цьому Суд може визначити в запиті бажану форму передачі [10].

Вже через рік від перших заяв Ібрагіма Хана і початку міжнародних слідчих дій, МКС видав довічні ордери на арешти владіміра путіна та уповноваженої рф з прав дітей марії львової-белової. Їм інкримінують незаконне вивезення українських дітей на територію рф, починаючи щонайменше з 2022 р. Хоча українські юристи кажуть про те, що ця практика є системною і почалася вона не минулого року, а у 2014 р., коли рф здійснила агресію проти України [8].

Палата попереднього провадження яка видала ордер підкреслила, що злочини були вчинені на окупованій українській території щонайменше з 24 лютого 2022 року, а в. путін несе індивідуальну кримінальну відповідальність за вищезазначені злочини, як співучасник (стаття 25(3)(a) Римського статуту), і у порядку його відповідальності як командира за дії підлеглих (стаття 28(b) Римського статуту). Інша підозрювана щодо якої виданий ордер на арешт – м. львова-белова, Уповноважена з прав дитини Офісу президента рф. Вона також підозрюється як відповідальна за воєнний злочин у формі незаконної депортації дітей та незаконного переміщення їх з окупованих територій України до рф (за статтями 8(2)(a) (vii) та 8(2) (b)(viii) Римського статуту). Палата встановила, що наявні розумні підстави вважати, що підозрювана львова-белова несе індивідуальну кримінальну відповідальність як співучасник за вищезазначені злочини (стаття 25(3)(a) Римського статуту) [15].

Висновки. Що ж до застосування доказів у Міжнародному кримінальному суді, то докази, що стосуються справи, можна знайти в заяві звинувачення, в поданні звинувачення і в подальшому поданні звинувачення. Посилаючись на названі акти, Палата попереднього провадження вирішує, чи є звинувачення достатнім для направлення ордеру на арешт згідно зі статтею 58 (1) Статуту [7]. У будь-який час після початку розслідування Палата попереднього провадження за заявою прокурора видає ордер на арешт особи, вивчивши заяву, а також докази, або іншу інформацію, представлену прокурором.

Анотація

Розглянуто загальнотеоретичні, міжнародно-правові, конституційні, а також кримінальні процесуальні підстави та процедури співробітництва МКС із державами в царині допомоги у збиранні доказів в рамках розслідування міжнародних злочинів вчинених рф в Україні. Приділено увагу міжнародно-правовому врегулюванню діяльності МКС і прийнятті справ до розгляду, кримінального переслідування, і проведення незалежного та ефективного розслідування Прокурором, та визначення його юрисдикції з урахуванням компетенції Міжнародного суду ООН та Європейського суду з прав людини як необхідної умова для здійснення функцій Суду. Показано, що у рамках існуючої системи судової допомоги між державами органи правосуддя всіх держав можуть здійснювати судові повноваження тільки на території своїх власних держав, і прохання про судову допомогу повинні виконуватися судовою владою запитуваної держави. Якщо судовим органам запитуваної держави потрібно виконати прохання безпосередньо в запитуваній державі або провести розслідування і зібрати докази, їм треба спочатку отримати дозвіл запитуваної держави, і вони не можуть порушувати її закони або приймати заходи примусового характеру. Застережено, що якщо під час розслідування дозволити присутність представників національних компетентних органів, особи, у відношенні яких ведеться розслідування, будуть відчувати, що на них вчиняють тиск, і це вплине на об'єктивність та надійність результатів розслідування. Тому слідчі і прокурори міжнародних судових органів, які ведуть кримінальне переслідування, сподіваються, що судові органи відповідних держав не стануть втручатися в процес і вони зможуть провести незалежне розслідування. Зазначено, що докази умовно поділяються на три основні категорії: усні докази (показання свідків у суді), документальні докази (документи, представлені для перевірки судом) і «реальні докази». Роз'яснено концепцію що докази є реляційними. Фактичне судження (на латині *factum probans*) є доказом у третьому значенні, тільки якщо воно може служити передумовою для того, щоб зробити висновок (прямо або опосередковано) до питання, істотного для справи (*factum probandum*).

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд; Міжнародний суд ООН; Європейський суд з прав людини; Римський статут.

Prysiachniuk S.Yu., Prysiachniuk Yu.Yu., Fedun M.V. Legal Cooperation between the ICC and States in Providing Assistance in Gathering Evidence in the Investigation of International Crimes Committed by the Russian Federation in Ukraine

Summary

The theoretical, international legal, constitutional, and criminal procedural foundations and procedures of cooperation between the ICC and states in the realm of evidence gathering within the framework of the investigation of international crimes committed by the Russian Federation in Ukraine were examined. Attention was devoted to the international legal regulation of the ICC's activities in the acceptance of cases for consideration, criminal prosecution, and the conduct of independent and effective investigations by the Prosecutor, as well as the determination of its jurisdiction in respect of the competencies of the International Court of Justice and the European Court of Human Rights as a necessary condition for the exercise of the Court's functions. It was demonstrated that within the existing system of judicial assistance between states, the judicial authorities of all states can only exercise judicial powers within their territories, and the judicial authorities of the requesting state must execute requests for judicial assistance. If the judicial authorities of the requesting state need to fulfill a request directly in the requested state or conduct an investigation and gather evidence, they must first obtain permission from the requested state, and they cannot violate its laws or take coercive measures. It was cautioned that if representatives of national competent authorities are allowed to be present during the investigation, individuals under investigation may feel pressured, which could affect the objectivity and reliability of the investigation results. Therefore, investigators and prosecutors of international judicial bodies conducting criminal prosecutions hope that the judicial authorities of the relevant states will not interfere in the process and they will be able to conduct an independent investigation. It was noted that evidence is conventionally divided into three main categories: oral evidence (witness testimony in court), documentary evidence (documents submitted for court verification), and "real evidence". The

concept that proof is relational was elucidated. Factual judgment (Latin: *factum probans*) serves as evidence in the third sense only if it can serve as a precondition for concluding (directly or indirectly) on a matter essential to the case (*factum probandum*1).

Key words: International Criminal Court; International Court of Justice; European Court of Human Rights; Rome Statute.

Список використаних джерел:

1. Гутник В. Міжнародний кримінальний суд : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 194 с.
2. Гутник В., Яворський Я. Ордери на арешт, видані Міжнародним Кримінальним Судом, в рамках розслідування міжнародних злочинів вчинених РФ в Україні, *Криза сучасної системи міжнародної безпеки: уроки російської агресії проти України*. Матеріали міжнародної наукової конференції. Львів, 12 квітня 2024 р. / Упорядники: М. Мальський, Р. Вовк, О. Кучик, Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2024, 192 с, С. 30-43.
3. Дроздов О. М., Дроздова О. В., Карпенко М. О., Зуєв В. В. Співробітництво із Міжнародним кримінальним судом: організаційні, юрисдикційні та кримінальні процесуальні аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 484-492.
4. Задоя К. П. Зміцнення співробітництва між Україною та Міжнародним кримінальним судом: національний вимір, *Вісник кримінального судочинства*, № 4/2017. С. 27-34.
5. Костін А.Є. Бучанська різанина та інші злочини росіян. 29.05.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3847590-bucanska-rizanina-ta-insi-zlocini-rosian-na-tot-maut-rozgladatisa-u-mks-ak-genocid-kostin.html>
6. Посібник зі збору доказів для Міжнародного Кримінального Суду та документування міжнародних злочинів, За ред. В. Черниша, Київ, 2019. С. 43.
7. Римський статут міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
8. Шимкевич К. Співпраця України з МКС: що може міжнародне правосуддя? 22.09.2023. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/spivpratsya-ukrayiny-z-mks-shho-mozhe-mizhnarodne-pravosuddya/>
9. Naak S. Epistemology Legalized: Or, Truth, Justice, and the American Way, *American Journal of Jurisprudence*. 2004. № 49. pp. 43-61.
10. Klamberg M. Commentary on the Law of the International Criminal Court. Torkel Opsahl Academic EPublisher. Brussels. 2017. 775 p.
11. Kolkutina M. Institute of Evidence in International Criminal Court's Activity. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 7. С. 209.
12. The Indian Evidence Act, 1872. [Electronic resource]. URL: chddistrictcourts.gov.in
13. The Legal Concept of Evidence [Electronic resource], Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2015. URL: <http://plato.stanford.edu/entries/evidence-legal>
14. Rules of Procedure and Evidence. Published by the International Criminal Court ISBN No. 92-9227-278-0 ICC-PIDS-LT-02-002/13_Eng, International Criminal Court 2013. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/RulesProcedureEvidenceEng.pdf>
15. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova Belova. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-iccjudges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovichputin-and>
16. Sluiter G. International Criminal Adjudication and the Collection of Evidence: Obligations of States, Intersentia, Antwerpen, 2002. 441 p.
17. Stephen, J. The Indian Evidence Act, with an Introduction on the Principles of Judicial Evidence, Calcutta: Thacker, Spink & Co., 1872, 412 p.